

УДК 378.147:364-43

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2024.3.1>**Тетяна ЗАХАРІНА**

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, tanyakolenichenko@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0357-7457

Надія ЧЕРНУХА

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, nmchernukha@knu.ua
ORCID: 0000-0002-5250-2366

ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються особливості впровадження методу тренінгу в освітній процес практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, переваги використання методу тренінгу в освітньому процесі підготовки здобувачів вищої освіти. Здійснено аналіз наукових праць з проблеми дослідження з метою вивчення ефективності методу тренінгу в процесі практичної підготовки фахівців соціальної сфери.

Представлено результати дослідження, яке здійснено у формі анкетування. Результати дослідження переконують, що тренінг є ефективним методом практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, оскільки він сприяє ефективному засвоюванню знань, розвитку практичних навичок та підвищенню рівня впевненості в собі як майбутнього фахівця соціальної сфери.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей впровадження тренінгу як методу практичної підготовки фахівців соціальної роботи та проведення дослідження для визначення ефективності тренінгу як методу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Основними завданнями окреслено наступні: визначення особливостей впровадження тренінгу як методу практичної підготовки фахівців соціальної роботи; виявлення переваг використання методу тренінгу у практичній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери; проведення дослідження для виявлення ефективності тренінгу як методу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження було здійснено за допомогою теоретичних та емпіричних методів дослідження.

У висновках підтверджено, що тренінг є ефективним методом практичної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» та обґрунтовано, що впровадження тренінгів в освітній процес сприяє застосуванню теоретичних знань на практиці, формуванню необхідних компетенцій для ефективної роботи в соціальній сфері та підготовці майбутніх соціальних працівників до викликів сучасного суспільства.

Ключові слова: тренінг, методи підготовки здобувачів вищої освіти, практична підготовка здобувачів вищої освіти, фахівці соціальної сфери, спеціальність «Соціальна робота».

Tetiana ZAKHARINA, Nadia CHERNUKHA. TRAINING AS AN EFFECTIVE METHOD OF PRACTICAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIAL SPHERE

The article examines the peculiarities of the introduction of the training method into the educational process of practical training of future specialists in the social sphere, the advantages of using the training method in the educational process of training students of higher education. An analysis of scientific works on the research problem has been carried out in order to study the effectiveness of the training method in the process of practical training of social sphere specialists.

The results of the research, which has been carried out in the form of a questionnaire, are presented. The results of the study prove that the training is an effective method of practical training of future specialists in the social sphere, as it contributes to the effective assimilation of knowledge, the development of practical skills, and an increase in the level of self-confidence as a future specialist in the social sphere.

The purpose of the study is to determine the specifics of the implementation of training as a method of practical training of social work specialists and to conduct a study to determine the effectiveness of training as a method of training future specialists in the social sphere. The main tasks are outlined as follows: determination of the specifics of training implementation as a method of practical training of social work specialists; identifying the advantages of using the training method in the practical training of future specialists in the social sphere; conducting research to identify the effectiveness of training as a method of training future specialists in the social sphere. Achieving the set goal and solving research tasks has been carried out using theoretical and empirical research methods.

The conclusions confirm that the training is an effective method of practical training of students of higher education in the specialty 231 «Social work» and it is substantiated that the introduction of training into the educational process contributes to the application of theoretical knowledge in practice, the formation of the necessary competencies for effective work in the social sphere and the training of future social workers to the challenges of modern society.

Key words: training, methods of training students of higher education, practical training of students of higher education, specialists in the social sphere, specialty «Social work».

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність дослідження ефективних методів практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у сучасних умовах зумовлена низкою об'єктивних факторів, які обумовлені зростаючою потребою суспільства у вирішенні соціальних викликів, які виникають у результаті швидких змін у соціальному середовищі, що, в свою чергу, створює попит на кваліфікованих соціальних працівників, які можуть ефективно вирішувати соціальні проблеми. Соціальна робота, як сфера, що потребує високого рівня практичних навичок, вимагає від майбутніх фахівців не тільки теоретичних знань, але й практичного досвіду. Тренінг є одним з найефективніших методів практичної підготовки здобувачів вищої освіти, який надає можливість застосувати теоретичні знання майбутнім фахівцям соціальної сфери на практиці, відпрацювати навички комунікації, роботи в команді та вирішення реальних соціальних проблем. Саме тому, тренінг визначається як один із ефективних методів практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти. В умовах російсько-української війни дослідження ефективних методів практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є важливим кроком до підвищення якості освіти та забезпечення ефективності роботи в цій критично важливій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на актуальність проблеми підготовки фахівців соціальної роботи в умовах російсько-української війни, у цілому питання використання ефективних методів практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери не є новою проблематикою. Дана проблема досліджувалась у межах наукових доробків таких вчених, як В. Барко [1], Н. Геласивілі [4], П. Кондратьєв [1], О. Кочерга [2], В. Лефтеров [3], О. Матрос [4], Л. Мороз [5], Н. Останіна [6], І. Савельчук [12], Я. Сікора [8], С. Чернета [10], О. Фіщук [9].

Учена О. Фіщук у своїй науковій праці обґрунтовувала, що «одним із важливих методів розвитку вузькопрофільних професійних компетенцій та навичок міжособистісної взаємодії для студентів є тренінг» [9]. Науковець О. Кочерга доводить важливість використання тренінгових технологій у процесі формування практичної компоненти професійної підготовки студентів [2]. Важливість використання у освітньому процесі тренінгів обґрунтовувала Я. Сікора [8]. Зміст і структуру тренінгових технологій вивчали

В. Барко та П. Кондратьєв [1]. Важливість тренінгу в особистісному розвитку і формуванні професійних якостей досліджено у наукових працях В. Лефтерова та Л. Мороз [3; 5]. Готовність студентів до здійснення дослідницької роботи вивчала І. Савельчук [12].

Аналіз вищезазначених досліджень дозволяє констатувати, що проблема дослідження тренінгу як ефективного методу практичної підготовки здобувачів вищої освіти досліджується в аспекті особистісного розвитку та у процесі формування професійних якостей у здобувачів вищої освіти різних спеціальностей. Маловивченим залишається питання дослідження тренінгу як ефективного методу практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Здійснюючи змістовний аналіз поняття «тренінг» як методу практичної підготовки майбутніх фахівців, варто зазначити, що проблема підготовки фахівців з використанням методу тренінгу розкривається у дослідженнях різних галузей науки. Саме тому сучасні дослідження спрямовані на вивчення проблеми професійної підготовки фахівців із використанням методу тренінгу на основі міждисциплінарного підходу (О. Брусенцева, Н. Дзеньдзюра, С. Занюк, О. Керик, В. Щербина). У дослідження зазначеної проблеми вагомий внесок зробили такі наковці, які працювали у полі психологічних наук (В. Козаков, О. Біляковська, О. Білюк, Г. Кошонько, Т. Цюман), педагогічних наук (Л. Бондарева, О. Оніщенко, Г. Бевз, О. Безпалько, І. Бопко, В. Підгурська) та інші.

Досить важливим є дослідження, що дозволяють розкрити проблему практичної підготовки фахівців соціальної сфери із використанням методу тренінгу, що представлені у роботах Т. Алексеєнко, Л. Єрьоміна, Т. Равлюк у яких акцентовано увагу на сутності професійної діяльності соціальних працівників в контексті розвитку соціальних компетенцій та соціального капіталу як факторів пошуку власної позиції у суспільстві.

Аналіз вищезазначених досліджень дозволяє констатувати, що порушена проблема досліджується різноаспектно науковцями. Вчені у своїх дослідженнях не враховують складну ситуацію в Україні, яка породжена повномасштабним вторгненням. Маловивченими залишаються питання дослідження переваг використання тренінгу в сучасних умовах, особливостей використання тренінгу в процесі практичної підготовки фахівців соціальної сфери.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей впровадження тренінгу як

методу практичної підготовки фахівців соціальної роботи та проведенні дослідження щодо виявлення ефективності тренінгу як методу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Реалізація мети обумовлює постановку й реалізацію наступних завдань:

1. Визначити особливості впровадження тренінгу як методу практичної підготовки фахівців соціальної роботи.

2. Виявити переваги використання методу тренінгу у практичній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери.

3. Дослідити ефективність тренінгу як методу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання визначених завдань нами використані теоретичні та емпіричні методи дослідження. Емпірична частина була реалізована завдяки використанню методів анкетування та спостереження. Теоретична частина – завдяки використанню методів аналізу, синтезу, дедукції, порівняння та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. У широкому розумінні поняття «тренінг» означає процес навчання, який є спеціально організований, мета якого полягає у розвитку певних компетенцій [3]. Науковець Т. Ремех під тренінгом розуміла спосіб навчання, який передбачає розвиток певних здібностей та навичок; як «спеціальна форма організації діяльності, що є цілеспрямованою і досягнутою в короткі терміни [7, с. 5]. Учені В. Шкурко та Т. Гончаренко зазначають, що тренінг – «це група методів, як спрямована на навчання з метою оволодіння певним видом діяльності» [11, с. 134].

Ми вважаємо, що тренінг – це потужний інструмент для практичної підготовки фахівців соціальної роботи, що дозволяє їм розвивати навички, знання та вміння, необхідні для ефективної роботи з клієнтами та у вирішенні соціальних проблем. На основі аналізу наукових праць [1; 2; 3; 5; 7; 8; 9; 11] нами визначено особливості тренінгу як методу практичної підготовки фахівців соціальної роботи:

– практико-орієнтований підхід, оскільки тренінг дозволяє зосередитись на набутті практичних навичок, а не лише на теоретичних знаннях. Використання тренінгу забезпечує можливість застосувати знання на практиці, відпрацювати різні сценарії та отримати зворотній зв'язок від тренера;

– активне залучення учасників тренінгу, у нашому випадку здобувачів вищої освіти, до процесу навчання, використовуючи різні методи роботи: рольові ігри, групові дискусії, практичні вправи, симуляційні вправи;

– інтерактивний характер тренінгу – тренінг передбачає постійну взаємодію між учасниками та тренером, що сприяє обміну досвідом, розвитку командної роботи та взаєморозуміння;

– акцент на компетенціях – тренінг спрямований на розвиток конкретних компетенцій, необхідних для ефективної роботи фахівця соціальної роботи, таких як комунікативні навички, що передбачає активне слухання, ефективне спілкування, здатність будувати довіру та встановлювати контакт з клієнтами; навички розуміння клієнтів, тобто здатність емпатійно сприймати ситуацію клієнта, ідентифікувати його потреби та мотивацію; навички планування і впровадження інтервенцій, тобто розробка індивідуального плану роботи з клієнтом, вибір застосування ефективних методів втручання; навички працювати в команді, тобто з іншими фахівцями соціальної роботи, представниками інших організацій і служб; зворотній зв'язок, оскільки тренінг передбачає постійний зворотний зв'язок від тренера та учасників, що дозволяє корегувати навчальний процес та підвищувати його ефективність; застосування різноманітних методів і технік, оскільки під час використання тренінгу можливо використовувати різні методи і техніки, щоб забезпечити різноманітність та цікавість навчання, а також врахувати різні стилі навчання учасників.

Варто зазначити, що тренінг – це цінний інструмент, що сприяє формуванню професійних компетенцій у здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота». Застосовуючи різноманітні методи та техніки, тренінг надає можливість набутти практичні навички, які дозволяють ефективно впроваджувати теоретичні знання у соціальну сферу.

Здійснивши ґрунтовний теоретичний аналіз наукових праць вчених [3; 4; 5; 6; 7; 10; 12], які досліджували проблему підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери через призму використання ефективних методів навчання, нами визначено переваги тренінгової підготовки для майбутніх соціальних працівників:

– тренінг має практичний характер, оскільки надає можливість здобувачам вищої освіти відпрацювати навички, необхідні для ефективного виконання професійних завдань. Замість пасивного слухання лекцій, вони активно залучені в ігрові ситуації, моделювання реальних проблем та розв'язання практичних завдань;

– інтерактивний формат проведення тренінгових занять, оскільки тренінгові заняття побудовані на основі інтерактивних методів таких як рольові ігри, групові дискусії,

практичні вправи. Зазначене сприяє активному залученню здобувачів вищої освіти в навчальний процес, розвитку їх комунікативних навичок та формування командного духу.

– створення реальних умов, оскільки тренінги дозволяють моделювати реальні соціальні ситуації, які майбутні соціальні працівники можуть зустріти в своїй роботі. Це допомагає здобувачам засвоїти навички комунікації з різними категоріями населення, надання соціальних послуг, взаємодії з іншими організаціями та структурами.

– розвиток особистісних якостей, оскільки тренінги спрямовані на розвиток ефективних комунікативних навичок, здібностей до емпатії, вміння працювати в команді, вирішувати конфлікти, приймати рішення в стресових ситуаціях – які є ключовими для успішної роботи соціального працівника.

Отже, нами було проведено дослідження для виявлення ефективності тренінгу як методу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Мета дослідження – визначити ефективність тренінгу як методу практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Експериментальною базою дослідження було обрано здобувачів вищої освіти, які навчаються на 5 курсі ОКР «магістр» спеціальності 231 «Соціальна робота» Національного університету «Чернігівська політехніка». Експериментальна група (ЕГ) складалась із 11 здобувачів вищої освіти ОКР «магістр», які пройшли тренінги щодо формування практичних навичок щодо здійснення практичної діяльності. Контрольна група (КГ) налічувала 11 здобувачів вищої освіти ОКР «магістр», які не брали участі у дослідженні.

У процесі дослідження нами було використано такі діагностичні інструменти, як: тести на компетенції перед і після тренінгу для ЕГ і КГ; анкета на оцінку рівня впевненості в практичних навичках соціальної роботи для КГ і ЕГ; анкета рівня задоволення від навчання для ЕГ; метод спостереження за поведінкою здобувачів під час практичних занять (для ЕГ).

Тест на компетенції перед впровадженням тренінгів включав такі запитання як: «Розуміння поняття «соціальна робота»», «Які з наведених принципів є основними у соціальній роботі?», «Які методи використовуються в соціальній роботі?», «Яким чином Ви будете реагувати на емоційний стан клієнта, який переживає кризу?», «Які етапи включає процес планування соціальної роботи з клієн-

том?» та інші. Щодо тесту, який ми використовували після проведення тренінгу, то він включав такі запитання: «Які нові підходи у соціальній роботі ви дізналися під час тренінгу?», «Які етичні питання стали вам більш зрозумілими після тренінгу?», «Як ви будете діяти в ситуації, коли клієнт відмовляється від допомоги?», «Після проходження тренінгу, як ви оцінюєте свої навички в роботі з групами?» та інші.

Анкета на оцінку рівня впевненості у практичних навичках соціальної роботи містила запитання, які необхідно було оцінити від 1 до 5 балів, де 1 – це зовсім не впевнений, а 5 – дуже впевнений. Отже, здобувачам було запропоновано такі запитання для оцінювання, як «Вміння спілкуватися з клієнтом», «Вміння слухати та розуміти потреби клієнтів», «Вміння формулювати запитання для збору інформації», «Вміння надавати емоційну підтримку клієнтам», «Вміння допомагати клієнтам у кризових ситуаціях», «Вміння розробляти індивідуальні плани підтримки», «Вміння співпрацювати з колегами та іншими фахівцями», «Вміння брати участь у групових обговореннях», «Вміння ділитися досвідом та знаннями з колегами», «Вміння дотримуватися етичних норм у роботі з клієнтами», «Вміння управляти конфіденційністю інформації про клієнтів», «Вміння самостійно аналізувати власні помилки та досягнення», «Вміння приймати конструктивну критику від колег», «Які навички ви вважаєте найбільш важливими для успішної роботи в соціальній сфері? (вкажіть до трьох)», «Які аспекти вашої роботи викликають у вас найбільшу невпевненість? (вкажіть до трьох)», «Які ресурси або підтримка вам потрібні для підвищення рівня впевненості у ваших навичках?».

Анкета для виявлення рівня задоволення від навчання передбачала надання оцінки задоволеності за шкалою від 1 до 5, де 1 – це зовсім не задоволений, а 5 – це дуже задоволений. Отже, анкета містила такі запитання, як: «Загальне враження від курсу», «Задоволеність від організації навчального процесу», «Задоволеність від тривалості курсу», «Професійність викладачів», «Здатність викладачів пояснювати матеріал», «Взаємодія викладачів з учасниками», «Якість навчальних матеріалів (посібники, презентації, відео тощо)», «Актуальність тем, що розглядаються на курсі», «Доступність додаткових ресурсів для самостійного навчання», «Задоволеність від практичних занять та вправ», «Корисність практичних завдань для закріплення знань», «Задоволеність від атмосфери в групі (взаємодія, підтримка, співпраця)», «Задоволеність від

можливостей для обговорення та зворотного зв'язку», «Які аспекти навчання вам сподобалися найбільше? (вкажіть до трьох)», «Які аспекти навчання потребують покращення? (вкажіть до трьох)», «Які нові теми або навички ви б хотіли вивчити в майбутньому?», «Ваші загальні коментарі або пропозиції щодо покращення курсу».

Отже, за результатами проведеного дослідження ми можемо констатувати, що здобувачі вищої освіти експериментальної групи продемонстрували, що вони значно краще засвоїли знання після тренінгу (89,91%) у порівнянні з контрольною групою (62,32%). Щодо рівня впевненості в практичних навичках, то здобувачі вищої освіти експериментальної групи визначили більший рівень впевненості в своїх практичних навичках соціальної роботи після тренінгу, ніж до нього (89,2%). Щодо рівня задоволеності від навчання, то здобувачі вищої освіти експериментальної групи продемонстрували високий рівень задоволеності від тренінгу (94,3%). За допомогою методу спостереження ми спостерігали, що під час практичних занять здобувачі вищої освіти експериментальної групи демонстрували більшу активність, впевненість і креативність у застосуванні набутих знань та навичок.

Отже, результати дослідження переконують, що тренінг є ефективним методом практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, оскільки він сприяє ефективному засвоюванню знань, розвитку практичних навичок та підвищенню рівня впевненості в собі як майбутнього фахівця соціальної сфери.

Варто зазначити, що дослідження проводилось на обмеженій кількості здобувачів вищої освіти, тому його результати можуть не бути універсальними.

Отримані нами результати дослідження переконують у важливості включення освітніх компонент, які впроваджувалися б завдяки методу тренінгу у навчальні плани підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» як обов'язкова компонента практичної підготовки. Залучення до викладання освітніх компонент за допомогою методу тренінгу стейкхолдерів-практиків, які мають досвід проведення тренінгів та які мають практичний досвід у галузі соціальної роботи. Ми пропонуємо перелік тренінгів для здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота», які можуть бути внесені окремими темами в освітні компоненти навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна

робота»: «Основи комунікації в соціальній роботі». (тренінг з розвитку навичок активного слухання, емпатії та ефективної комунікації з клієнтами); «Конфліктологія та управління конфліктами» (тренінг, спрямований на формування компетенцій щодо вирішення конфліктів, засвоєння технік переговорів і медіації); «Соціальна діагностика та оцінка потреб» (тренінг, що формує компетенції у здобувачів вищої освіти для проведення оцінки потреб клієнтів і визначення стратегічних напрямів роботи); «Психосоціальна підтримка клієнтів» (тренінг з надання психологічної підтримки, технік роботи з емоційним станом клієнтів); «Робота з вразливими групами населення» (тренінг, що охоплює специфіку роботи з різними категоріями клієнтів: дітьми, людьми з інвалідністю, літніми людьми, ВПО, ветеранами тощо); «Соціальні інтервенції та програми підтримки» (тренінг, присвячений розробці та впровадженню соціальних програм і проєктів); «Групова робота та фасилітація» (тренінг, що навчає методам проведення групових занять та фасилітації обговорень); «Кризове втручання» (тренінг, присвячений технікам надання допомоги в кризових ситуаціях та управлінню стресом); «Проєктний менеджмент у соціальній сфері» (тренінг, що охоплює основи планування, реалізації та оцінки соціальних проєктів); «Інформаційні технології у соціальній роботі» (тренінг з використання сучасних технологій для збору даних, ведення документації та комунікації з клієнтами); «Міждисциплінарна співпраця» (тренінг, що навчає здобувачів вищої освіти працювати в командах з фахівцями інших професій (психологи, юристи, медики); «Навички саморегуляції та управління стресом» (тренінг, що допомагає здобувачам вищої освіти розвивати навички самопомоги та управління емоційним вигоранням); «Аналіз випадків (кейс метод)» (тренінг, що використовує реальні ситуації для навчання прийняття рішень та розробки стратегій втручання); «Волонтерство та громадська діяльність» (тренінг, присвячений розвитку навичок волонтерської роботи і залучення до громадських ініціатив).

Впровадження запропонованих нами тренінгів, на наше переконання, буде ефективним за умов, що тренінги проводять кваліфікаційні тренери, які є фахівцями соціальної роботи і мають досвід роботи в соціальній сфері.

Висновки дослідження. Отже, підсумовуючи вищевикладений матеріал, ми дійшли висновку, що тренінг є ефективним методом практичної підготовки здобувачів вищої

освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» та обґрунтовано, що впровадження тренінгів в освітній процес сприяє застосуванню теоретичних знань на практиці, формуванню необхідних компетенцій для ефективної роботи в соціальній сфері та підготовці майбутніх соціальних працівників до викликів сучасного суспільства.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у порівнянні традиційних і інноваційних форматів тренінгів (онлайн, гібридні, інтенсивні) щодо їх впливу на навчання та розвиток фахівців у соціальній сфері та у проведенні довгострокового дослідження для побудови кар'єри здобувачами вищої освіти після завершення навчання у закладі вищої освіти.

Література:

1. Барко В. І., Кондратьєв П. Я. Тренінгові технології у підготовці управлінців органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 3. С. 175–182.
2. Кочерга О. М. Особливості використання тренінгових технологій у процесі формування практичної компоненти професійної підготовки майбутнього учителя. *Молодий вчений*. 2014. 2(05), 116–119.
3. Лефтеров В. О. Психологічний тренінг в особистісному розвитку і формуванні професійних якостей майбутніх працівників ОВС. *Соціальна психологія*. 2008. № 3. С. 144–151.
4. Матрос О. О., Геласивілі Н. В. Особливості супервізії у підготовці та вдосконаленні роботи соціальних працівників. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 21 квітня 2023 р.) / [ред. кол. : Коляда Н. М. та ін.]. Умань : Візаві, 2023. С. 70–73.
5. Мороз Л. І. Професійно-психологічний тренінг у становленні особистості фахівця (на прикладі працівників ОВС) : монографія. Івано-Франківськ : ЗАТ «Надвір'янська друкарня», 2007. 312 с.
6. Останіна Н. С. Особливості підготовки фахівців до соціальної роботи на мікрорівні. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 21 квітня 2023 р.) / [ред. кол. : Коляда Н. М. та ін.]. Умань : Візаві, 2023. С. 85–89.
7. Панченков А., Ремех Т. Навчання в дії. *Методичні рекомендації для тренерів*. Як організувати і провести семінар для вчителів з інтерактивних технологій навчання. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 85 с.
8. Сікора Я. Б. Використання тренінгів у професійній підготовці компетентних фахівців з інформатики. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*, 2011, 36, 115–121.
9. Фішук О. Тренінг як ефективний метод практичної підготовки студентів-біологів. *Psychological Prospects Journal*. Вип. 35, 2020, С. 148–161.
10. Чернета С. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання соціальних послуг. *Social Work and Education*. Vol. 8, No. 1. TernopilAberdeen, 2021. Pp. 77–89. DOI: 10.25128/2520- 6230.21.1.6
11. Шарко В. Д., Коробова І. В., Гончаренко Т. Л. Нові технології в шкільній і вузівській дидактиці фізики : монографія. Херсон : ФОП Грінь Д. С. 2015, 258 с.
12. Oksana Povidaichuk, Iryna Demchenko, Iryna Savelchuk, Yevhen Plisko, Daria Bybyk, Inna Kovalenko. The Problems of Professional Training of Future Social Workers for Research Activities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. 4(14). P. 94–120.